

Links Ecologisch Forum (LEF)

Forum Gauche Ecologie (FGE)

Radicaal Groen Linkse Partijoverstijgende Beweging

Mouvement Radical Rouge et Vert, au-delà des Partis

Oekraïne, de rovers en 'het volk'

Geplaatst op zondag 16 maart 2014 |

SHARE

In Kiev zijn enkele grote dieven verdreven, andere blijven of komen terug. Viktor Janoekovitsj (in 2010 democratisch verkozen tot president, toch niet vergeten) die op 22 februari 2014 werd afgezet en Oekraïne verliet, is in de steek gelaten door zijn partij. Of liever, door de oligarchen die in zijn 'Partij van de Regio's' een bijzonder grote invloed hebben. Net zoals na de 'Oranjerevolutie' van 2004, kan nu de strijd onder de overwinnaars beginnen. Gaan die de zogenaamde 'Europese waarden' nu eerbiedigen? Er zijn veel redenen om daar aan te twijfelen.

De allereerste vraag is: heeft 'het Oekraïense volk' president Janoekovitsj van de macht verdreven? Het volk dat in november 2013 op straat kwam, is helemaal niet hetzelfde volk dat half februari Maidan (het Onafhankelijkheidsplein) en omgeving bezette. De massa's vreedzame demonstranten die in november en december 2013 betoogden, hadden het vooral tegen de enorme corruptie en tegen de ongelijkheden als gevolg van de ongebreidelde en aanhoudende plundering van de troeven van het land. Sinds de onafhankelijkheid van Oekraïne in 1991 hadden enkele individuen het voorbeeld van Rusland gevolgd en zich verrijkt op kosten van 's lands economie. De demonstranten hadden de hoop, of de illusie, dat aanleunen bij de EU het tij zou doen keren. De opschorting van de voorbereidingsgesprekken voor een Associatieverdrag en een Vrijhandelsovereenkomst met de Europese Unie vormde de oorspronkelijke aanleiding van het gewelddoos protest tegen de regering. Het aantal demonstranten groeide stelselmatig aan, maar ook de motieven en de aard van het verzet transformeerden. Gaat het in Oekraïne echt om een strijd tussen Europees gezinde democraten en Russisch gezinde antidemocratische bewindslui? Dat is toch de lezing die de Westerse media er graag van maakt. De werkelijkheid ligt ontzettend veel complexer. Oekraïne is een van die vele aan de gang zijnde conflicten waarbij het onmogelijk is om onverdeelde sympathie voor één van de partijen op te brengen. Aan de ene kant een bonte verzameling actievoerders tegen de clan van president Viktor Janoekovitsj, aan de andere kant een kartel van oligarchen dat zich van de clan Janoekovitsj bedient. Maar ook de oppositie krijgt ruggensteun van oligarchen.

Radicaal rechts

Gaat dit conflict over Europese waarden tegenover autoritaire (Slavische) waarden? In januari en februari 2014 bleek duidelijk dat de stoottroepen van de oppositie de zogenaamde Europese waarden allesbehalve blijken te delen. Uiterst rechtse nationalistische groepen hadden de verzetsbeweging tegen begin 2014 geïnfiltreerd en stonden in voor de praktische en militaire organisatie ervan. De sterke fascistische invloed hield trouwens wekenlang de grote massa's weg van Maidan. De twee groepen die het 'meest actief' waren tijdens de gewelddadige protesten waren 'Pravij Sektor' (Rechtse Sector) en 'Spilna Sprava' (Gemeenschappelijke Zaak). Het zijn aanhangers van een autoritair rechts bewind met tal van neo-nazi's in hun rangen. De EU kan hen gestolen worden. De EU vertegenwoordigt 'waarden' waar ze volledig tegen zijn. Het waren deze paramilitaire groepen die overheidsgebouwen, politiekantoren en partijlokalen aanvielen en bezetten.

Van de tot voor kort drie grote oppositiepartijen in Oekraïne is Svoboda (Vrijheid) de vaandeldraagster van het nationalisme. De partij staat zeer sterk in de stad Lviv en de rest van de Oekraïense westelijke regio, die enkele eeuwen deel uitmaakte van Polen. Voor de Polen is Lviv nog altijd Lwów, een van de grote Poolse historische steden. Svoboda kan rekenen op de actieve steun van de Uniatenkerk, katholieken die de oosterse ritus volgen en sterk gesteund worden door de meest reactionaire katholieken van Polen. Opvallend veel actievoerders in Kiev kwamen uit Lviv en omgeving. Dagelijks reden bussen af en aan om supporters uit die streek van en naar Kiev te brengen – onder de doden van Maidan zijn er tientallen afkomstig uit Lviv en omgeving. Maidan kreeg een zeer nationalistisch én religieus karakter. De enkele linkse groepen die ook op Maidan actief waren (of dat probeerden te blijven) kwamen nog meer in de marginaliteit terecht. In Lviv en omgeving worden ze nu trouwens vervolgd. De Svoboda-aanhang

kreeg in Kiev de steun van de goed georganiseerde neonazi's van de voetbalclubs (allemaal in handen van oligarchen). Miljardair Petro Porosjenko kwam persoonlijk de ultra's bedanken voor hun rol in het 'verzet'. De kernen van de meest actieve groepen op Maidan, Praviy Sektor en Spilna Sprava, hebben paramilitaire opleidingen gehad en trainen de nieuwe rekruten. Zij vinden het rechts-nationalistische Svoboda, dat enkele jaren geleden nog openlijk fascistisch was, te laks. Er werd in enkele bezette ministeries zwaar gevochten tussen militanten van Svoboda en Spilna Sprava. In Lviv zelf hangt Svoboda ongestoord de vlaggen uit van de OePA, de Oekraïense nationalistische militie die tijdens de tweede wereldoorlog op joden, communisten en Polen jaagde. Svoboda en de extreem-rechtse militanten krijgen vandaag de zegen van de Uniatenkerk om er voor te zorgen dat Oekraïne bevrijd wordt van joden, zwarten en Russen

Oligarchen

De greep van uiterst rechts op het Maidan-protest in Kiev deed veel opposanten aarzelen. De meeste actievoerders waren initieel op straat gekomen tegen de corruptie, tegen de enorme diefstal door de clan Janoekovitsj, tegen wanbeheer en tegen machtsmisbruik. De meeste Oekraïners die verandering willen, zijn vooral de heerschappij beu van een handvol oligarchen die het land na de onafhankelijkheid in 1991 plunderden via de door het Westen toegejuichte privatiseringen. En deze oligarchen zullen daar rustig mee verder gaan, ongeacht wie er aan de macht is. Verscheidene oligarchen steunen voorzichtigheidshalve alle politieke partijen, ook die van de voormalige oppositie. Zo komt men tot een oligarchische heerschappij waarbij zelfs het maatschappelijk pluralisme slechts schijn is. De Partij van de Regio's van Janoekovitsj is een creatie van enkele superrijke bedrijfsoligarchen die rechtstreekse controle uitoefenen op een deel van de parlementsfractie. Rinat Achmetov, de baas van de Donetsk-clan (zware industrie) heeft een vijftigtal parlementsleden die alleen naar hem luisteren. Dmitri Firtasj (transport en gastransport) controleert een iets kleinere groep parlementsleden. Het zijn die twee, samen met collega Igor Kolmojski, die er voor zorgden dat de door Janoekovitsj op 16 januari 2014 uitgevaardigde (en door het parlement goedgekeurde) anti-protestwetten terug ingetrokken werden door het parlement op 28 januari. De oligarchen hadden immers geen belang bij een uit de hand lopende confrontatie.

De politieke invloed van dat clubje oligarchen in Oekraïne is niet te vergelijken met de macht van de oligarchen in Rusland. Daar maakte Vladimir Poetin enkele weken na zijn aantreden in 2000 de verzamelde oligarchen duidelijk dat ze zich gerust konden wentelen in hun fortuin en het ongestoord konden uitbreiden, maar dat ze zich van elke politieke activiteit moesten onthouden. Een van hen, Michail Chodorkovsky, begreep het zo niet. Zijn politieke ambities waren te groot en daarom vloog hij in de gevangenis. In Oekraïne bevond de eerste president na de onafhankelijkheid Leonid Kravtsjoek (in een vorig leven leider van de Oekraïense Communistische Partij) zich in een te zwakke positie ten opzichte van de roofdieren die via de beruchte privatiseringen grote stukken van 's lands rijkdom stalen. Ook zijn opvolger Leonid Koetsjma (1994 tot 2004) liet de macht van de oligarchen, waar hij en zijn clan zelf toe behoorden, onaangeroerd. De zogenaamde Oranjerevolutie van 2004 (mede veroorzaakt door de frauduleuze verkiezingsoverwinning van Janoekovitsj) en het vertrek van Koetsjma tastten het oligarchisch pluralisme helemaal niet aan. Er kwamen alleen accentverschuivingen onder het premierschap van Julia Timosjenko, de 'gasprinses'. Zij werd gevangen gezet na haar veroordeling in 2011 voor grootschalige fraude en verduistering. Op 22 februari 2014 werd Timosjenko vrijgelaten, maar het valt op dat de eis voor haar vrijlating verre van prioritair was voor de manifestanten.

De macht van de president is volgens de Oekraïense grondwet zeer groot, maar in de praktijk is dat door het oligarchisch pluralisme niet zo. Janoekovitsj moest luisteren naar Achmetov, Firtasj en co, en die vonden blijkbaar dat de clan rond de president iets te gretig was geworden. Onder de clan van Janoekovitsj rekenen we zijn zoon Olexander (eigenaar van holdings in o.m. Zwitserland en Nederland), ex-minister van Binnenlandse Zaken Vitali Zachartsjenko (heeft ondernemingen in Nederland), veiligheidschef Andrei Kljoev (bezit vastgoed in Oostenrijk), ex-premier Mykola Azarov en familie (heeft ook bezittingen in Oostenrijk), enzovoort.

Toen Janoekovitsj -in paniek omdat zijn oligarchen hem in de steek dreigden te laten- dacht de protestbeweging met harde hand te kunnen breken, stond zijn oproerpolitie (Berkut) oog in oog met goed georganiseerde en bewapende paramilitaire groepen. De confrontatie liep uit op een slachting, waarna enkele top-oligarchen Janoekovitsj openlijk dumpten. Dmitri Firtasj had eerder al via communiqués laten weten dat de president de 'dialoog moest aangaan'. Bedrijfsleider Rinat Achmetov volgde snel. Beide oligarchen controleren binnen de Partij van de Regio's een eigen (grote) groep parlementsleden. Deze verkozenen liepen in blok over. Toen de oligarchen Janoekovitsj lieten vallen, was zijn lot bezegeld, zijn 'eigen partij' liet hem in de steek.

Het volk

En wat is de rol van 'het volk' in dit alles? Dat is grotendeels afwezig. Het vertrouwen in de leiders van de voormalige oppositie is erg matig. Er is nog de herinnering aan wat er gebeurde na de Oranjerevolutie van 2004. De ontgoocheling leidde ertoe dat Janoekovitsj, 5 jaar nadat hij verslagen werd door deze revolutie alsnog tot president werd verkozen. De mensen die eind 2013 op straat kwamen omwille van de lage levensstandaard, verwachten dat een toenadering tot de EU en het IMF soelaas zal bieden. In werkelijkheid staan de EU en het IMF voor nog meer 'soberheid', hogere energieprijzen, een bevrozing van de lonen en de uitkeringen, enzovoort. Meer EU en minder Rusland is bovendien een onheilspellend vooruitzicht voor de industriële regio's in het oosten en het zuiden van Oekraïne. Deze industrieën hangen voor hun afzet vooral af van Rusland. Dat speelt ongetwijfeld mee in het grote wantrouwen van de bewoners uit die regio's tegenover de gebeurtenissen in Kiev. Helemaal in het zuiden, op het schiereiland de Krim, vinden veel inwoners dat hun gebied terug overgeheveld moet worden naar Rusland. In 1954 had Sovjetleider Nikita Chroesjtsjov het schiereiland de Krim, dat toen nog deel uitmaakte van de Russische Sovjetrepubliek, cadeau gedaan aan de Oekraïense Sovjetregering. Hij had wel nagelaten het oordeel van de voornamelijk etnisch Russische bewoners te vragen. De overdracht van de Krim wekte in 1954 geen trauma's. Het schiereiland bleef tenslotte deel uitmaken van hetzelfde land, de Sovjetunie. In 1991 kwam dat anders te liggen, de binnengrenzen van de imploderende Unie werden ineens staatsgrenzen. De Krim viel van de ene op de andere dag buiten Rusland en maakte voortaan deel uit van het onafhankelijke Oekraïne.

Terwijl ex-premier Julia Timosjenko na haar vrijlating op 22 februari toegejuicht werd op Maidan, werden andere oppositieleiders, zoals voormalig bokskampioen Vitali Klitsjko (voorzitter van de Oekraïense Democratische Alliantie voor Hervormingen), koel of vijandig onthaald. Timosjenko had het voordeel dat ze vanuit de gevangenis had kunnen participeren aan de gesprekken van 18 en 19 februari tussen de leiders van de 3 grote oppositiepartijen in Oekraïne (Svoboda, de Oekraïense Democratische Alliantie en Timosjenko's Batkivshchyna) en de regering. De ultra-nationalisten vonden het feit dat zulke onderhandelingen doorgingen immers "verraad". De meeste bijval op Maidan ging dan ook naar Дмитро Ярош, leider van Sector Pravyi, die de deal verwierp en dreigde met een staatsgreep indien Janoekovitsj niet zou opstappen. Deze werd daarop afgezet door het parlement op 22 februari, maar had zich wijselijk al van het toneel verwijderd. Het extreemrechtse Svoboda bezet ondertussen verschillende ministerposten in de huidige transitieregering. Sector Pravyi en Spilna Sprava maken geen deel uit van deze nieuwe regering, maar Дмитро Ярош is wel aangesteld tot vice-secretaris van de Nationale Veiligheid en Defensieraad van Oekraïne, een gouvernementeel adviesorgaan. De uiterst rechtse milities heersten op Maidan en controleren nu bepaalde gebieden in het westen van het land.

Alternatief?

De oligarchen, nu verenigd voor de zogenaamde "ommekeer", willen het echter bij de 'klassieke' partijen houden. De fascistische tijdelijke hulptroepen geweest, maar hun taak zit er nu op. Ze zullen echter niet zomaar in het gareel gaan lopen. Ze hebben veel rekruten gewonnen, zijn goed georganiseerd en zijn gewapend. Ze beloven nu al naar het oosten en zuiden te trekken om daar de nieuwe orde op te leggen.

De oligarchen sturen aan op een brede coalitie die oost en west min of meer verzoent, en die zowel de EU als Rusland te vriend moet houden. De tegenstellingen zijn echter te scherp om die lang te kunnen verdoezelen. De EU, de VS en Rusland hebben elk andere belangen in Oekraïne. Het neoliberale beleid dat van de 'nieuwe' regeerders te verwachten valt, zal vooral de klassentegenstellingen nog scherper stellen.

Oekraïne heeft nu vooral nood aan een links alternatief om een verder afglijden te vermijden en om zowel de boot van de EU als Rusland af te houden. Links staat echter zwak in Oekraïne. De stemmen van de linkse groepen werden op Maidan door uiterst rechts gesmoord. De Communistische Partij staat nog wel relatief sterk in de industriegebieden, maar blinkt zeker niet uit door haar strijd tegen de rovende oligarchen of tegen de enorme ongelijkheden. Na de implosie van de Sovjet-Unie waren leden van de Sovjet-nomenklatura er in de meeste van de 15 nieuwe staten als de kippen bij om hun droom te verwezenlijken, namelijk rijke kapitalisten worden. Leonid Kravtsjoek ging op een dag in augustus 1991 slapen als leider van de Oekraïense Communistische Partij en werd wakker als nationalistisch leider van een nieuwe staat. Net als in Rusland stonden de verschillende communistische kopstukken in Oekraïne klaar om zich te ontpoppen tot oligarchen. Op 5 jaar tijd eigenden ze zich in het privatiseringsproces alles toe wat geld zou opbrengen in de toekomst. Ze maakten daarbij gebruik van een machtig instrument: corruptie. Na 5 jaar was het BNP van Oekraïne gehalveerd! Vandaag controleren de 50 rijkste oligarchen 85% van het BNP. Zij brachten het land aan de rand van het bankroet.

Freddy de Pauw - februari 2014

Dit artikel is een samenvoegsel van 2 artikels die eind februari verschenen op het webmagazine Uitpers. Freddy de Pauw is journalist en medewerker van www.uitpers.be

Dit artikel verscheen in het tijdschrift 'VREDE - Tijdschrift voor internationale politiek'